

TRAGOM UTILITARIZMA U F. PETRIĆA

HEDA FESTINI

Rijeka

UDK 17 Petrić
Izvorni znanstveni članak
Priljubljen: 24. 8. 2004.

Tri Petrićeva djela, *La città felice* (1553), *Della historia diece dialoghi* (1560) i *L'Amorosa filosofia* (1577) zasigurno otkrivaju tragove njegova utilitarizma, a posebno se može istaći posljednji, nedovršeni spis, objavljen tek u prošlom stoljeću, zbog termina *philautia*¹ koji dominira i sadrži srž nesamo Petrićeva utilitarizma. Slijedeći taj trag ustanovit će se da je *Petrićev utilitarizam* središnja karika između naznake u Aristotelovoj *Nikomahovoj etici*² i kasnijeg *frejdrovskog* usmjerenja u psihijatriji koji u narcizmu ne razabire samo devijantnu nego i normalnu pojavu.³ Pokušat će se također ukazati na Petrićev put čuvanja primarnog narcizma što ga i s te strane opet povezuje s najmodernijim kretanjima utilitarizma, kao što je Singerov *utilitarizam preferencije*.

U svojem »Predgovoru« u *L'Amorosa filosofia* Nelson je spomenuo da je Petrićeva analiza ljubavi drugačija od Platonove, a ne slaže se ni s rene-

¹ Philautia – φιλαυτία – sebičnost; φιλαυτοζ – samoživ, sebičan, sebe znao, prema S. Seuc, *Grčko-hrvatski rječnik za škole*, Zagreb (1910) 1988², reprint priredio M. Sironić, str. 980.

² Vidjeti J. C. Nelson, »Introduzione«, *L'Amorosa filosofia* (1577), Felice Le Monnier, Firenze, 1963, str. XVI. Zahvaljujem kolegi I. Škamperleu (Ljubljana) na fotokopiji tog djela.

³ Prema Freudu primarni narcizam je svojstven svakom čovjeku. To je normalno stanje, a predstavlja ono što je prvobitno značila ljubav prema sebi. Narcizam je libidinozna dopuna egoističnog nagona za samoodržanje. Sekundarni narcizam javlja se kada pojedinac ne traži normalni objekt, nego svoju sliku, a to ne može nikoga zadovoljiti. Još uvijek važi Freudova odredba da je narcizam težnja da se dosegne *Ich-Ideal*. Tu tezu je kasnije razvio O. F. Kernberg koji tvrdi da pri normalnom narcizmu svaki čovjek ima u sebi težnju koja ga vodi osjećaju vrijednosti sebe sama (Selbstwertgefühl) i njega regulira ideal o sebi i postavljeni cilj, O. F. Kernberg, *Borderleine-Störungen und pathologischer Narzissmus*, Frankfurt a. M., 1978, str. 376, 439. H. Kohut je pokazao da razvoj narcističkih smetnji osobnosti ima izravnu liniju od psihoze koja može dovesti do apsolutnog narcizma, H. Kohut, *Narzissmus, Eine Theorie der psychoanalytischen Behandlung narzisstischer Persönlichkeits*, Frankfurt a. M., 1973, str. 19, 38, 45, što kasnije dalje razvija O. F. Kernberg u *Severe Personality Disorders; Psychotherapeutic Strategies*, New Haven and London, 1984, str. 381. Za ove podatke zahvaljujem Nives Festini i Sanji Dembić.

sansnim raspravama, dok je izravnim Petrićevim prethodnikom smatrao Marija Equicolu koji je također pokušao pokazati da je ljubav prema sebi ishodište sviju ostalih. Međutim, Nelson je smatrao da je izvor glavnog Petrićeva termina o toj temi philautije Aristotelova *Nikomahova etika*.⁴ Sam Petrić kaže da su umijeće voljenja iznosili Sokrat i svi njegovi učenici od Euklida Megarnina do Xenofonta i Platona te poslije Aristotel i Theofrast, kao i mnogi drugi iz Pitagorine sekte, pa stoici, epikurejci, klasični i moderni platoničari.⁵ Mislim da treba naglasiti kako je Petrić mnogo držao do Aristotelovih riječi jer je naglasio da su po Aristotelu sretni oni koji su opskrbljeni dobrima duha, dobrima tijela i dobrima sreće. Ali Petrić ne zapostavlja ni devizu Platonovih sljedbenika koji žele biti zaljubljeni čitav život (82). No on se ne osvrće ni na Equicolu ni na ranijeg mislioca Maximusa Confessora (580–662), koji je philautiju odredio kao »strastvenu i nerazumnu ljubav prema tijelu« što je izvor svih poroka⁶, ograničivši se samo na pojam sekundarnog, negativnog narcizma. Tako se Petrić nije našao na budućem moralističkom putu kantovske tradicije. Poznato je da je Kant shvatio philautiju kao egoističku težnju pojedinca koja nema nikakve sveze s moralnošću, jer moralni egoist ne slijedi nikakve moralne maksime. Stoga je Petrić s pravom smatrao kako se u njegovu slučaju radi o »novoj filozofiji ljubavi«⁷, ali skromno ustvrdivši da je tu filozofiju voljenja naučio od svoje sugovornice i prijateljice Tarquinije Molze (78), dok ona to nije preuzela ni od koga (99). On zapravo sažeto želi objasniti da je filozofija voljenja (77) plemenita i dobra filozofija (67). Kada Petrić kaže da je filozofija voljenja zapravo slijeđenje puta vrline s polaskom od sebe sama (75), onda shvaćamo da se radi o jednoj posebnoj varijanti utilitarizma.

U spomenutom djelu Petrić najviše pažnje posvećuje stavovima Tarquinije Molze koja uživa sveopće, pa tako i njegovo divljenje zbog velike kulture, inteligencije i ljepote. Ona zapravo iskazuje gledišta zajednička s Petrićem, no nije bitno radi li se izvorno o njezinim shvaćanjima ili svoje stavove Petrić prezentira kao njezine. Bitno je ono što oni oboje zastupaju i brane. Cijeli prvi dijalog zapravo je posvećen hvalama i divljenju Molzi koje iskazuju Petrićevi prijatelji. Samo se najavljuje da Petrić želi raspravljati o novoj ljubavi (7). Tu on još iznosi da je Molza od njega naučila filozofiju, a

⁴ M. Equicola je objavio *Libro di natura d'amore*, Venezia, 1554, str. 77. Aristotel spominje samoljubav, jer na pitanje koga treba najviše voljeti, sebe ili drugoga, odgovara iznenađeno: dobar čovjek voli sebe, zao ne (*Nikomahova etika*, IX 8, prema Nelsonu, op. cit., str. XI).

⁵ F. Petrić, ib., str. 78.

⁶ Prema francuskom isusovcu Irénéé Hausherru u *Philautia. Dall'amore di sé alla carità* (1891) Quiqajou, 1999, str. 19.

⁷ F. Petrić, op. cit., str. 7.

on od nje tu ljubavnu filozofiju (25), filozofiju koju predstavlja ona sama i njezin plemeniti, život pa je filozofija ljubavi zapravo slijeđenje nje same (75). Tek u drugom dijalogu započinje prava rasprava u kojoj s odmah na početku kaže da se iz samog naziva te filozofije vidi da se radi o nečemu sasvim *novom* (78). Radi se o tome da je ljubav treba razumjeti (82), a o temeljima ljudske ljubavi najbolje može govoriti baš Petrić, kažu njegovi sugovornici (83). Najprije se ustanovljuje da se nekada voli, a nekada ne i da su ljubavi različite (85). Ljubav je »*voler bene*« – htjeti dobro, u doslovnom prijevodu, a iskazuje se na dva načina: *čovjek voli sebe* ili *drugoga* (88), a ako se oboje sretnu u nekoga istovremeno, mogu djelovati takmičarsko-suparnički (89). Uz termin ljubavi susreće se petnaest sličnih naziva koji označavaju jedno ili drugo (voljeti sebe ili voljeti drugoga), odnosno imaju zajedničko značenje. Ta su imena: *dobrohotnost* (la benevolgenza), *milosrđe* (la carità), *prijateljstvo* (l'amicitia), *uživanje* (la diletzione), *naklonost* (l'affettione), *nagnuće* (l'inclinazione), *pohlepa* (la cupidità), *požuda* (la cupidigia), biti *lakom na nešto* (cupido), *putenost* (la concupiscenza), *želja* (il desiderio), *prohtjev* (l'appetito), *volja* (la voglia), *nadarenost* (il talento), *čežnja* (la brama) (88). Prve dvije imaju zajedničko značenje, a zadnje su četiri ljubav prema drugome. Želja, volja i čežnja pridružuju se prvim dvjema, dok biti lakom na nešto pohlepa, prohtjev i talent jesu obilježja ljubavi prema sebi (90). No ima i onih imena koja se po svojem značenju ne mogu podvesti pod navedeno, kao npr. ljubav prema domovini (96), a ljubav među životinjama, te životinja i čovjeka (psa i čovjeka) nisu ljubavi, nego je to »metaforički rečeno« (97).

U trećem, najvažnijem dijalogu Petrić opet hvali T. Molzu kao autora filozofije o uzvišenom načelu ljubavi, filozofije koju, opet ponavlja, ona nije ni od koga preuzela, a navela ga je na to da sve vrste ljubavi koje nastaju iz *ljubavi prema sebi* u njihovim određenjima svede na četiri vrste (99). Ljubav prema sebi prvotna je ljubav (amore primiero), prvotna ljubav koju od rođenja u sebi nosi sve postojeće, ljudi i životinje, i zbog čega vole svoj biće (l'essere proprio), svoju dobrobit (il bene essere) i stalno postojanje (il sempre essere). Upravo to načelo temelj je i izvor sviju drugih ljubavi, sviju sklonosti naše duše, sviju akcija i svega što činimo (102). U spominjanom spisu philautija se tumači kao ljubav koja se obraća sebi i zato čini da sve zadovoljstvo, svu korist i čast čovjek želi samo za sebe ne želeći ih podijeliti s drugima, dok bi um zapravo baš to htio. Tako se philautija pokazuje u svojoj krajnosti, ali ona znači i nešto više. Podjelu na četiri vrste određenja Molza i Petrić zajednički nastoje objasniti. To su: 1) *prirodna ljubav* koja je po prirodnom nagonu dana svemu, a čemu treba pridodati i »sve što se odnosi na zadovoljstvo« (il piacere, 100), pa se tako Petrić odmah oslanja na svoj omi-

ljeni utilitaristički termin; 2) *rodbinska ljubav* koja se odnosi na ženu, braću, sestre, oca, majku i ostalu rodbinu; 3) *prijateljska ljubav* i 4) *spolna ljubav*. Govori se i stupnjevima. Bića imaju u sebi prvi stupanj očuvanja pa stoga najprije vole sebe: *mi volimo sebe prije bilo koje stvari* (101). U svojem drugom stupnju philautija je težnja za očuvanjem sebi sličnih, na trećem stupnju nesličnima se najavljuje kraj očuvanja, kraj ljubavi, a početak kvarenja i mržnje. Na četvrtom se stupnju udaljuje od vlastitog očuvanja i ljubavi, tj. od svojeg identiteta – to je stupanj različitih, kada se ostaje na alteritetu (l'alterità, 122). Petrić pri tome napominje da se tu radi o platoničkim i pitagorejskim izrazima, a on zapravo ne misli da je sreo takvo stupnjevanje (123). On zapravo govori o prva dva stupnja, pa kaže da ga oni jedino zanimaju, te nadodaje da bi bilo bolje reći kako se tu radi samo o tzv. prvom stupnju.

Sve ono što nas vodi drugima zapravo je vrsta philautije, jer *prijatelj* nam se sviđa ako nam je koristan, a naročito uočavamo to na primjeru *milosrđa* (104). Ljubav koju osjećamo prema bogu, a drugim imenom je zovemo milosrđe, osjećamo zbog poštovanja prema nama samima, zbog dobra koje nam je on dao, daje i davat će. Milosrđe je ljubav koju pridonosimo bogu, a to činimo zbog poštovanja prema nama samima (109). Mi smo milosrdni zbog *našeg računa*, a *bog je stvorio stvari zbog ljubavi prema samome sebi*, što je još Platon ustanovio rekavši da je bog stvorio ljude zbog ljubavi prema sebi (111). Stoga ljubav koju zovemo milosrđe osjećamo jer volimo sebe, isto kao što ga i bog prima jer voli sebe (113). Čovjek voli sebe jer i bog sebe voli, a bližnjemu pružamo milosrđe iz istog razloga (114). Kao što ljubav prema bogu nama donosi dobro, a ne njemu, isto tako ljubav milosrđa prema bližnjemu nastaje iz ljubavi koju gajimo prema sebi. Međutim, naš je cilj ujediniti se s bogom (115). Da bismo to postigli, naš odnos prema neprijatelju po božjoj zapovijedi mora biti odnos ljubavi, iako to inače ne bi bio (114), jer treba napustiti mržnju i voljeti neprijatelja (116). Dakle, ljubav je u osnovi prijateljstva i neprijateljstva, ali kakva? Zbog svoje samoočuvanja i slični se vole, što se odvija na taj način da je svaki od njih skoro »drugi on sam« (un altro se stesso), ali razlog ljubavi prema drugome i opet »sam ja sâm« (123). Zato se Petriću prijateljstvo pojavljuje u tri oblika: 1) zbog koristi koja se očekuje od prijatelja, 2) zbog zadovoljstva u društvu prijatelja, 3) zbog dobrote, poštenja i vrijednosti koje ima prijatelj. Prva dva su kratkotrajna, a samo treće je ono koje pruža sve (117). Tako je Petrić upozorio na početak *sublimacije* u utilitarizmu našavši ga u odnosu *prema drugima*.

Vrlo je drastičan prikaz funkcioniranja philautije u sklopu *rodbinskih odnosa*. Tako možemo pročitati u istom djelu mišljenje kako se u nemoći starosti javlja nada da će se od djece imati potpora. Isto tako se sasvim

odrešito tvrdi da je prema djeci veća ljubav što su poslušnija i uspješnija, jer postoji već nada u spremnost potpore (125–126). Djeca se adoptiraju iz ljubavi prema sebi (127), a i za rađanjem djece teži se iz isotg razloga. Upravo zato je manja ljubav prema ženskoj djeci, jer ona odlaze u drugu obitelj za nema nade za pomoć od njih (128).

Također i pri kraju trećeg poglavlja Petrić ponovno čvrsto tvrdi da svi načini ljubavi nastaju zbog ljubavi prema sebi (130).

U četvrtom poglavlju Molzin suprug glavni je govornik i njegov se istup odlikuje zdušnim pokušajima da nađe prigovore ranije izloženom glavnom stavu, no ne može se sa sigurnošću reći da li zbog njegove smrti ili što nije našao odgovarajuće protuodgovore Petrić to poglavlje nije završio. Ali treba naglasiti da prva tri poglavlja pokazuju dovoljno snažno utilitarističko uporište.

Važno je također istaći da netom analizirano Petrićevo djelo ima *utilitarističku* nit poveznicu s druga dva njegova značajna djela.

Naime, u *L'Amorosa filosofia* Petrić opet spominje svoju misao o tome da budemo dobro (*bene essere*) i da budemo uvijek (*il sempre essere*), što potječe od boga, jer iz njegove dobrote proizlazi takav naš bitak (109). U *Della historia diece dialoghi* (1560) također spominje želju »za dobrobiti« (*del bene essere*) i želju »za vječnim bitkom« (*del sempre essere*). Te želje spominje i u svezi sa svrhom i ciljem života zajednice, tj. sreće i vječnog dobrog života (24). A još ranije, u *La città felice* on je objasnio kako shvaća *dobar život* i *sreću*. Tako kaže da čovjek teži za svojom dobrobiti i koristi (novac, posjed, bogatstvo), ali to ne može postići sam, nego u *zajednici*, saobraćajući s drugima⁸. *Najviše dobro* i *prava ljudska sreća* u zajedničkom su životu (10–11). Sreća je za čovjeka u njegovu što duljem tjelesnom održanju, tj. *zdravlju* (12–13). Zato u odrednicu sreće ne ulazi gomila seljaka kojima je duboka starost onemogućena, jer veći dio života potrate na održavanju vlastitog i tuđeg života (27). Zna se da je Petrić aristokratski podijelio svoju sretnu državu na dva dijela, na radnički i bijedan odnosno gospodski i sretan (29), ali je očito da motiv takve podjele nije u nekom klasnom razlogu, nego je Petrić jako dobro uočio što dane tehničke mogućnosti pružaju, a što ne.

Problem sveze *duše* i *tijela* na kojemu su toliko ustrajavali Platon, Aristotel i mnogi drugi, Petrić kaže da se nije riješio sve do danas (13). Svoj

⁸ F. Petrić, *Deset dijaloga o povijesti* (1560), Pula, Rijeka, 1980, str. 51. F. Petrić, *Sretan grad* (1553), Matica hrvatska, Zagreb, 1998, str. 9, 10. Zahvaljujem kolegici Schiffler na primjerku zadnje knjige.

prilog takvoj svezi on nalazi u tvrdnji da se pravo blaženstvo postiže stjecanjem osobina *vrline* (27), pa rezultira time da je čovjek sretan uz *moralne* i *spekulativne vrline*, jer se sreća »najvećim dijelom i puninom satoji u djelovanju vrline« (29). Spekulativne vrline usvajaju se slušanjem, gledanjem ili *obrazovnim* nastojanjem (36). Moralna vrline prirodno je sredstvo, tj. čovjek je po prirodi sposoban za vrlinu. Međutim, korištenje razuma i navike u tom smislu sredstva su koja u cijelosti zavise od djelovanja *zakonodavca* (30). Zakonodavac treba građane tako vježbati da se u prvom redu brine za njihovo tijelo, a onda za dušu (32), i to na osnovi uviđanja da su neke stvari nužne, druge korisne, a treće časne (30). Zbog osiguranja *mira* i *blagostanja* zakonodavac treba naviknuti građane na vrline svojstvenije miru nego ratu, ali još više na vrline koje vrijede u oba stanja, a tu su mudrost, pravednost, umjerenost i sl. Zakonodavac treba više navikavati na *časne* nego na *korisne* stvari (31). Zato on pridaje veliku ulogu *zakonima*.⁹ Zapravo Petrić zagovara *dubrovačku demokraciju* – svaki građanin treba sudjelovati u vlasti naizmjenično da bi se izbjegle razmirice zbog vlasti koju se ima; upravljači trebaju biti stari ljudi koji u sebi sjedinjuju razboritost i iskustvo (21), pa će biti sretna ona republika ako je vladar ranije ugasio svoje mladenačke ambicije (22). Sretan grad je onda ako u njemu vlada ljubav, a to se postiže dobrim međusobnim poznavanjem (19). Tu ljubav treba poticati *gozbama*, zatim treba podržavati umjerenu *jednakost*, *privatni posjed* i *dostojanstvo* (20). Sretan grad može se obraniti zastrašivanjem stranaca pomoću stogih zakona (22) Volja za obranom stječe se ljubavlju za vlastita dobra i opće dobro domovine. Upravo u toj prigodi dolazi do punog izražaja Petrićev utilitarizam – takva će ljubav potaći građane na obranu grada pod uvjetom da svi imaju polovinu dobara u gradu, a drugu izvan grada. U protivnome, pojedinac koji ne bi na takav način raspolagao svojim dobrima lako bi se mogao složiti s neprijateljem, što može dovesti do propasti zajednice. Upravo iz tog razloga neće se dovoditi plaćenici (23).

Imajući u vidu Petrićevo obilato korištenje svijju utilitarističkih termina i njegov pokušaj povezivanja glavnih – dobra i sreće – s vrlinama, najprije se može ustanoviti potencijalno veća analogija s utilitarizmom J. S. Milla nego

⁹ Tako on iznosi da je potrebno strahopoštovanje pred zakonima koji brane nanošenje zla, vidjeti *Sretan grad*, op. cit., str. 20. Često pripisuje u zadaću zakonodavca navikavanje građana na odgovarajuće ponašanje u gradu, npr. mladiće treba naviknuti na pravednost (22), zakonodavac treba uvesti nauku da se upotrebaljavaju stečena iskustva (30) pa zato treba »više raditi spekulativno nego praktički« (31). Zakonodavac treba odrediti da trudnice idu često u crkvu jer to nije naporno, a treba vježbati da budu vesele. No zakonodavac treba i kažnjavati one koji govore lascivno, osobito pred djecom. Kažnjavanje treba biti javno uz pogrdne riječi ili batinjanje (32, 35)! Zakonodavac će poticati na put vrline pomoću straha od kazne za poroke ili nade u nagradu (35, 36).

J. Benthamu,¹⁰ a zatim neka vrsta naslućivanja suvremenog utilitarizma preferencije P. Singera.

Dakle, Petrić potvrđuje da se dešava neko preobraćanje iz čisto utilitarističkog stanja u višu, moralnu razinu. Nećemo ekstrapolirati njegove autentične utilitarističke termine, jer izgleda da je njihovo dosadašnje navođenje bilo dovoljno, ali ćemo izdvojiti elemente koji ukazuju na prelazak na ravan vrlina:

- 1) čovjek je po prirodi sposoban za vrlinu, on ima pojedinačne težnje – najveće je blaženstvo postizanje osobnih vrlina, čovjek je sretan uz moralne i spekulativne vrline.
- 2) važno je međusobno poznavanje, a prijateljstvo se temelji na dobroti, poštenju i vrijednostima.
- 3) dobrobit i krost (novac, posjed, bogatstvo) postiže se samo u saobraćaju s drugima, samo u zajednici, pa je najviše dobro i prava ljudska sreća u zajedničkom životu.
- 4) Petrić ukazuje na put takvog prelaska – sam poredak vrijednosti ovisi o zakonodavcu i njegov je zadatak navikavati na vrline.

Sad postaje zanimljiv P. Singer sa svojim utilitarizmom preferencije. Umjesto da se pođe od nekog određenog ljudskog obilježja, za takav utilitarizam važnije je istaći moralno načelo jednakog uvažavanja interesa koje treba upravljati našim odnosima.¹¹ Ne radi se više o maksimiziranju zadovoljstva i minimiziranju boli što je bila polaznica klasičnog utilitarizma, nego o *zadovoljenju temeljnih izbora* sve većeg broja osjetilnih bića. Tako je univerzalizacija odlučivanja prema našim vlastitim interesima onaj korak koji treba učiniti da bi se razmišljalo etički, što traži prosuđivanje djelovanja prema rasponu u kojem se ono slaže s *preferencijama* svih bića koja su pogođena tim djelovanjem ili njegovim posljedicama. Utilitarizam preferencija dakle traži maksimiziranje preferencija.¹²

¹⁰ Kada Petrić smatra da je čovjek po prirodi sposoban za vrlinu (ib., str. 30), onda to podsjeća na Benthamovo tvrđenje da se u slučaju vrline jednostavno radi o izvornim nagonima (*L'Universale filosofia*, vol. II, Garzanti Libri S. p. A., Milano, 2003, str. 1, 180). S druge strane, Benthamovu algebru (računanje smanjenja boli za uvećanje zadovoljstva) J. S. Mill (*Utilitarianism*, 1863) rekonstruirao je u psihičko-asocijativni mehanizam kroz koji se ono što je izvorno predmet egoističkih osjećaja koristi preobraća na kraju u percepciju vrijednosti putem odgoja i primjera (ib., str. 1, 179). Da su neki Petrićevi stavovi ovima slični, u to smo se već uvjerali, kao npr. uvježbavanje pokoravanja razumu, navikavanje na vrline itd.

¹¹ P. Singer, *Oslobodenje životinja* (1975), IBIS, Zagreb, 1998, str. 199, 179.

¹² P. Singer, *Praktična etika* (1979), KruZak, Zagreb, 2003, str. 11, 71, 96.

A o čemu je razmišljao Petrić nego baš o vladanju u skladu sa zajedničkim interesima i vrijednostima. Može se jedino postaviti pitanje ne radi li se u oba slučaja, u slučaju Singera i Petrića, o logičkoj pogreški – sociologizmu! Naime, je li uvijek najbolje ono što se smatra zajedničkim interesom, ne može li se desiti da to šteti nekoj drugoj zajednici. A ako takvo razglabavanje vodi zahtjevu da se treba imati u vidu zajednica uopće, kako je tada moguće ne upasti u neki oblik globalizacije!!

TRAGOM UTILITARIZMA U F. PETRIĆA

Sažetak

Neke Petrićeve ranije utvrđene utilitarističke sklonosti (Simpozij u 2003. g.) uklapamo u analizu na tragu njegova utilitarizma u *La città felice* (1553) i osobito u *L'Amorosa filosofia* (1577) u kojoj prevladava termin '*philautia*', sebičnost, samoljublje. Tumačeći taj termin kao ljubav prema sebi, kao narcizam, Petrić dokazuje da je on prirodni osjećaj i kao takav izvor svih drugih osjećaja i sklonosti, od rodbinske do prijateljske i spolne ljubavi. A to je i put »slijeđenja vrline«, jer se sreća sastoji najvećim dijelom i najpotpunije u djelovanju vrline. Tako se ispostavlja da ići tragom Petrićeva utilitarizma znači vidjeti ga kao središnju kariku između Aristotela i kasnije frejdrovske orijentacije u psihijatriji koja tumači narcizam s jedne strane kao normalnu pojavu, a s druge strane kao onu koja može postati devijantnom (Kohout, 1970; Kernberg, 1984). Petrić vidi izlaz u borbi za vrline pa nam tako otvara još jedan moderni put – utilitarističku koncepciju preferencije (Singer, 1979).

INTORNO AD UNA TRACCIA DI UTILITARISMO NEGLI SCRITI DI FRANCESCO PATRIZIO

Riassunto

A proposito di alcune preferenze »utilitaristiche« di Petrić (*Simposio*, 2003), di cui abbiamo in precedenza trattato, citiamo la *Città felice* (1553) ed in particolare *L'Amorosa filosofia* (1577) di Petrić nella quale assume importanza il termine '*filautia*' come sinonimo di 'egoismo'.

Interpretando tale concetto come »amore di se stesso«, come »narcisismo«, Petrić sostiene che si tratta di una emozione naturale ed in quanto tale è all'origine di altri nostri sentimenti e inclinazioni, a cominciare dall'amore familiare, dall'amicizia fino all'amore sessuale. Così la '*filautia*' è una via per conseguire la virtù e la stessa felicità, sorretta come essa è appunto dalla virtù.

L'utilitarismo delineato da Petrić può essere interpretato come una mediazione fra Aristotele (e la sua 'filautia') e l'orientamento freudiano dell'odierna psichiatria dato che essa interpreta il narcisismo come condizione normale ed insieme una possibile deviazione (Kohout, 1979; Kernberg, 1984). Una via possibile per il superamento del contrasto è stata certo trovata da Petrić con la concezione utilitaristica della preferenza (Singer, 1979).